

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

blivit så förutsägbara i sin revolt mot nykritikens struktur- och harmonitänkande att man inte märker dem.

Ja, här finns alltså nästan allt – men tyvärr inget personregister.

Lyrisk tidsspegel var pionjärverket framför andra när det kom 1947. Det kom i Uppsala, därför att den rätta kretsen just då fanns där – men kanske också därför att det kändes mest behövt att komma fram med det just där. Det bästa som kan sägas om den 55 år yngre upptäcktsfärden i de poetiska världarna att man frestas sätta volymen tätt in på sin föregångare. Det är ytterligare en honnör till Bengt Landgren.

Per Rydén

Perspektiv på Dante. Rapport fra Nordisk Danetenetværks Seminar nr 1 på Det Kongelige Bibliotek i København 8–10 oktober 1999. Redigeret af Christian Kaatman og Ole Meyer. Det Kongelige Bibliotek. København 2001.

På danskt initiativ bildades för några år sedan ett nordiskt Dante-nätverk. Verksamheten inleddes med ett seminarium på Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn hösten 1999, och som konkret resultat föreligger nu en volym med tryckta föreläsningar av forskare verksamma vid danska, norska och svenska universitet.

Beteckningen "nordisk" åsyftar, på gammalt gott maner, också den språkliga utformningen. Bidragen är sympatiskt nog skrivna på deltagarnas egna språk, enligt Erland Kolding Niensens principiellt hållna introduktion en viktig poäng i sammanhanget: "Vi mener faktisk – nogle af oss i hvert fald – at forskning og formidling (navnlig men ikke kun den humanistiske) har en forpligtelse til at fastholde og udvikle det *egne* sprog, og i den forbindelse også gerne forholde sig åbent over for nabosprogene. Denne forpligtelse er ikke mindre vigtig i en tid, hvor internationalisering ofte, måske *for* ofte, betyder at man taler engelsk sammen, og er tilfreds med det."

I konsekvens med denna programförklaring är bidragen inte primärt avsedda för det internationella vetenskapssamfundets specialister. Avsikten är snarast att för nordisk publik presentera aktuella frågeställningar inom modern Danteforskning, och även att mer specifikt visa på den betydelse den store florentinaren haft också i den avlägsna Norden. Den nyskapande

frontforskningen bedrivs naturligtvis främst i diktarens eget hemland, men också i USA – ofta av litteraturhistoriker med italiensk bakgrund.

Volymen inleds av Sveriges främste Dante-kännare Anders Cullhed. Hans utmärkta bidrag är samtidigt en positionsbestämning, vilkens innebörd framgår av rubriken "Dante och medeltiden". Poängen är att Cullhed alltså uppfattar Dante historiskt som just en medeltida författare; utan att ge sig in på polemik med namngivna kolleger markerar Cullhed därmed att han ej tillhör dem som vill tolka Dante med hjälp av eftervärldens backspegel. Han försöker sålunda inte i verken upptäcka inslag som skulle förbåda den renässans om vilken Dante i sin livstid inte hade en aning, ej heller anläggs de hejdlöst subjektiva och anakronistiska perspektiv som utmärker ett par uppmärksammade böcker på svenska om den gudomliga komediens författare (av Olof Lagercrantz och Giacomo Oreglia). Närmast ansluter sig Cullhed till den allegoriserande tolkningstraditionen från Auerbach, där det för Dante unika formuleras som den "optimala spänningen mellan ögonblicket och historien".

Även i de följande bidragen framhävs Dantes samhörighet med den medeltida kulturen, vilket inte hindrar att han också anses ha utformat en litterär och ideologisk syntes utan motstycke. En röd tråd i seminariernas föreläsningar utgörs just av detta spel mellan det representativa och det unika hos Dante. Klatschiga modeteorier lyser med sin frånvaro; klokt nog studerar volymens medverkande skribenter hellre medeltida filosofi och teologi än Derrida eller Lacan. De flesta bidragen har närmast karaktär av lärda och resonerande forskningsöversikter, utgående från den internationella vetenskapliga diskussionen under senare år.

Professor Lone Klem från Oslo skriver essäistiskt, med anknytning främst till *De Sanctis*, om det hierarkiska mönster som knyts till komediens resande pilgrim och textens berättare. I strävan att komma åt författarens intentioner förutsätts något äventyrligt att det sannolikt apokryfiska brevet till Can Grande är skrivet av Dante själv. Beträffande det inom Danteforskningen flitigt diskuterade problemet om vinthundens identitet i *Infernos* första sång föreligger ett stort antal tolkningsförslag; Klem lanserar som sitt uppslag att det symboliska djuret skulle syfta på Dante som författare till komedien. Samtidigt

karaktiseras idéen självkritiskt som "min muligvis vanvittige tanke". Hur det än förhåller sig därmed, uppsatsen utgör stimulerande läsning inte minst tack vare författarens grundläggande värdering (som jag delar): "Komedi er efter min opfattelse det største litterære projekt noget vesterlandsk menneske nogensinde har givet sig i kast med, og gennemført."

Om Beatrices växlande skepnader skriver den norske diplomaten Tor Torhaug i en citatspäckad och refererande framställning. Referenser till tidigare forskning saknas här. Leonardo Cecchini, italiensk lektor i Århus, dryftar ett kärt och välkänt ämne inom Danteforskningen. Det gäller det av bland annat Charles S. Singleton behandlade problemet med allegorins natur i komedien, här utgående från ett omdiskuterat textställe i *Convivio*. Denna uppsats är en förkortad version av ett tidigare publicerat arbete. Asbjørn Bjornes bidrag om "subjektivitet og lovprisning i Vita Nuova" bygger på en hovedopgave vid Oslo universitet. Här följer författaren den tematiska utvecklingen från jordisk till himmelsk kärlek, i nära anslutning till tidigare forskning.

En avdelning i seminarievolymen har den övergripande rubriken "Danterceptionen". Om problem i samband med att översätta den gudomliga komedien skriver dansken Ole Meyer mycket intressant, med hjälp av egna erfarenheter. Han menar att varje översättning måste bygga på en genomtänkt uppfattning av originaltextens natur, och Meyer hävdar övertygande att komedien alls inte är "et afklaret, homogent og poleret epos" i Homeros eller Miltons anda. Utmärkande är istället den stilistiska mångfalden med dess intrikata spel mellan olika berättarnivåer, och en översättning måste sträva efter att göra rättvisa åt denna komplexitet. Enligt Meyer har översättningstraditionen i det avseendet lett till missvisande resultat, eftersom verket i sina nya språkdräkter i alltför hög grad kommit att framstå som enhetligt och högtidligt. Meyer ställer mot varandra valda textställen i ett stort antal översättningar till danska, svenska, norska, engelska, tyska och franska (pikant nog ingår hans egen översättning i jämförelsematerialet). Dorothy Sayers exempelvis bedöms vara överdrivet from och arkaiserande i sin engelska version. Bruket av rimmad vers ger enligt Meyer negativa effekter på de skandinaviska språken, och Björkesons orimmade text på svenska får beröm. Dock anses denne, som så många andra,

ändå inte ha lyckats med den väl alldeles omöjliga uppgiften att bli lika polyfon språkligt som Dante själv.

Dantes roll i modern engelskspråkig poesi exemplifieras i en uppsats av Lisa Henriksen (Köpenhamn). Den något rapsodiska framställningen börjar med Derek Walcott och går sedan över till Eliot, Pound och Seamus Heaney. Ett återkommande och centralt tema visar sig vara relationen mellan Dante och Vergilius, det vill säga yngre diktares spänningsfyllda förhållande till äldre föregångare. Problematiken är alltså densamma som generellt har uppmärksammats av Harold Bloom, vilken dock inte återopas i uppsatsen. En liknande tematik aktualiseras när Stig Ramløv Frandsen (Århus) skriver om mötet mellan hedningen Vergilius och den förment kristne poeten Statius i *Purgatorio*.

En sista avdelning i denna innehållsrika volym är ägnad "Dantes filosofiske og teologiske baggrund". Hanne Roer (Århus) utgår från Dantes plädering (på latin!) för folkspråket i *De vulgari eloquentia*. Poängen är att Dante genom suggestiv och narrativ argumentation subtilt undviker att öppet utmana tidens föreställning om latinets "universelle naturlighed". Idealet för poesien blir "vulgare illustre", ett förädlad och regelstyrt folkspråk. Om de fyra elementen i *Paradiso* skriver lundensaren Verner Egerland (vid sidan av Cullhed volymens ende svenske bidragsgivare). Uppsatsen skisserar ett intressant tolkningsalternativ, enligt vilket den kända föreställningen om de fyra elementen fyller narrativ funktion och därmed blir "i viss mening strukturerande". Uppslaget förtjänar onekligen, som Egerland själv skriver, "ett mer djupgående studium".

Volymen avslutas av Jesper Hede (Århus) med en längre uppsats, vilkens innehåll tyvärr endast kan antydast i denna recension. Det rör sig om Dantes förhållande till teologisk polemik under 1200-talet, presenterat med stor lärdom och under utvecklande av högst intrikata resonemang. Man kunde här tala om idéhistoriskt finsnickeri. Hede vill i anslutning till modern Danteforskning reducera Thomas ab Aquinos normgivande betydelse, som tidigare varit närmast axiomatiskt accepterad. Hede hävdar istället övertygande att den store teologen på Dantes tid ej ägde den ideologiskt ortodoxa auktoritet som han senare tilldelades, och att komedien i doktrinärt avseende snarast är eklektisk till karaktären. Tidens motsättningar utjämnas av

Dante i Paradiso, och texten förmedlar en syntes av motstridiga positioner.

I volymens introduktion utlovas fortsättning, detta inledande seminarium ”skal blive det første af en række”. Utan tvivel fyller det nordiska Dante-nätverket en viktig funktion. Populärt hållna verk där Dante presenteras som modern agnostiker eller revolutionär anarkist (eller något annat, beroende på författarnas ideologiska preferenser) kommer kanske även i framtiden att vara gångbara på den kommersiella bokmarknaden. Inget ont i det, om det svenska intresset för Dantes författarskap därmed stimuleras. I framtiden behövs dock även ett kontinuerligt och institutionaliserat forum för historiskt grundat och vetenskapligt kvalificerat tankeutbyte kring Dantes verk. Fortsättning har också redan följt i och med Danteseminarier i Stockholm 2001, varifrån förhoppningsvis en ny volym är att vänta.

Conny Svensson

Språkets speglingar. Festskrift till Birger Bergh. Red. Arne Jönsson och Anders Piltz. Kristianstad 2000.

Professorn i latin vid Lunds universitet 1975–2000, Birger Bergh, har som kutymen bjuder, förärats en festskrift i samband med att han lämnat den lärostol som han innehaft ett kvarts sekel. Det rör sin om en magnifik volym värdig vilken ämnesföreträdare som helst och en vacker hyllning till en sådan vetenskaplig rese och tillika välkänd kulturpersonlighet.

Boken är mycket omfattande (688 sid) och är – för att citera förordet – både spränglärd och läs-värd och indelad i åtta underavdelningar: ”Tankar om språket”, ”Den retoriska traditionen”, ”Den poetiska traditionen”, ”Språken i tidens spegel”, ”Idéernas och begreppens historia”, ”Språket i skrift”, ”Människan i språkets spegel” och ”Språk utan ord”. Som läsare och recensent (inte minst!) stäms man till ödmjukhet inför en så massivt mönstrad lärdom som det i ett sammanhang som vårt är omöjligt att göra rättvisa. Jag väljer därför att ge en översiktlig presentation av festskriftens bidrag samt några nedslag på områden som särskilt intresserar mig främst som litteraturvetare, men jag vill redan här understryka, att samtliga uppsatser väl försvarar sin plats i sitt sammanhang. Några rent språkvetenskapliga bidrag som intresserat mig speciellt mycket berörs ävenledes.

I den första avdelningen möter så skilda ämnen som perceptualiseringens kraft (Jan Hjärpe), polyglotti (Christer Laurén), bild och begrepp hos Birgitta (Anders Piltz), Luther om språket (Bengt Häggglund), Almqvist om språket (Bertil Romberg), aktiva och passiva adjektiv (Paavo Roos) och språk och tanke (David Ingvar). Spännvidden är som synes hisnande i dessa bidrag från islamologen Hjärpe till medicinaren Ingvar och perspektiv och infallsvinklar lika skiftande som rubrikerna antyder.

Central i Hjärpes högintressanta framställning är insikten om att ordens psykologiska kraft inte ligger ”i deras kognitiva innehåll, utan i de konkreta bilder som de provocerar fram”, d. v. s. i deras perceptualisering (s. 26). Hjärpe illustrerar sitt resonemang bl. a. med ett tankeväckande exempel hämtat ur hans egen erfarenhet, nämligen läsningen av Bergspredikan på [folklig] arabiska – innehåll och uttryck harmonierar här på ett oväntat och betydelsemättat vis – och ett elegant resonemang om det laddade ordet *jihad* i dess samtida politiska kontext.

Anders Piltz framställning ”Bild och begrepp i Birgittas värld” har jag också läst med särskilt stort utbyte. Han lyfter elegant och övertygande fram hennes metod, då hon skapar sina bilder, hur hon assimilerar främst Jesu liknelser och omstöper dem i ett svenskt sammanhang, ”Sveriges folk är Israels” (s. 43). Övriga exempel som Piltz tar fram illustrerar övertygande hans tes att ”Birgitta såg som sin uppgift att omvandla teologins abstraktioner till färgstarka liknelser” (s. 44). Ursprunget till Birgittas faiblesse för pregnant bild placeras Piltz hos Mattias, ”hennes lärde biktfar, vän och samtalspartner” (s. 45). Denne Mattias, upplyser Piltz oss om, var något av en anakronism, eftersom hans främsta inspirationskälla var den legering mellan aristotelism och platonism som möter i 1100-talets Chartres-skola. Piltz studie har högt läsvärde, inte blott för litteraturvetare i allmänhet utan måhända i synnerhet för undervisande sådana. Birgitta är inte alldeles lättsmält för våra dagars litteraturstudenter. Piltz gör det hela något enklare.

Likaledes givande, denna gång för envar som är intresserad av Almqvist, är Bertil Rombergs korta men innehållsrika exposé över Almqvists språksyn och dess uttryck. I fokus står den senares filologiska böjelser, hans syn på förhållandet mellan riksspråk och dialekter, då både språkligt och politiskt, samt hans betraktelser